

a folyamatban lévő helsinki konferencia reményét adhatott a szocialista országokban is a vallásszabadság tiszteletben tartására.

A szakirodalomban eddig még nem merült fel, hogy Mindszenty József emlékirata nem a saját szellemi műve lett volna. Somorjai Ádám ellenben ezt most megteszi. Feltevése szerint a bíboros titkára, Vecsey József társszerzője a memoárnak. Állítását több szempontból igyekszik igazolni: egyrészt az emlékiratokban hosszabb szövegek találhatók Vecsey József 1959-es, 1970-es, 1972-es írásából. Másrészt az eredeti magyar szöveg németre fordítását és szerkesztését ő végezte, és a két szövegben vannak különbségek. Somorjai állítását nem tartjuk megalapozottnak, hiszen a bíboros miért ne használhatta volna visszaemlékezései megírása során Vecsey műveit? Különösképpen igaz ez Mindszenty édesanyjáról szóló részeknél, ha tudjuk, hogy a bíboros letartóztatását követően Mons. Géfin Gyula és Vecsey József gondoskodtak az édesanyjáról. A német szövegváltozat (és ennek alapján az angol és az olasz) különbözőségei pedig abból adódtak, hogy egyszerűen más-más volt az olvasói elvárás, a kiadói szándék és a befogadóképesség. Tehát nem arról van szó, hogy az emlékiratok ne Mindszenty József önálló szellemi teljesítménye lenne.

Mindszenty helyét a historiográfia még nem jelölte ki. Somorjai Ádám tárgyba vágó kutatásai, most kezünkben lévő munkája egyértelműen ezt segíti. Nem a történész tehet arról, hogy hangja nem hallatszik messzire. Ő „csak” teszi a dolgát.

A szerző szavaival zárjuk gondolatunkat: „Az egész nemzedéket megroppantó korban, a kommunista diktatúrával szemben nem győzhetett. Viszont kitartott hűségben élete végéig, és harc közben esett el. Ezzel az új képpel elveszíthetünk ugyan egy hőrost, de veszteségünk rögtön nyereséggé változik, mert hiszen mirőlunk van szó, egyről közülünk.” (52.)

Marchut Réka

A MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKKARI TANÁCSKOZÁSOK TÖRTÉNETE ÉS JEGYZŐKÖNYVEI 1945–1948 KÖZÖTT

Válogatta, bevezette, sajtó alá rendezte Beke Margit

Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Egyháztörténeti Források I.

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet,

Budapest, 2015. 605 o.

Miért kell egy nem egészen két évtizeddel ezelőtt megjelent forráskiadványt újra kiadni? A válasz prózai: az 1996-ban az Argumentum Kiadónál a Dissertationes Hungaricae ex historiae Ecclesiae sorozat XIV. köteteként napvilágot látott munka elfogyott, már évek óta nem kapható, antikváriumban sem. A nagy érdeklődés, legalábbis részben, Mindszenty József személyével magyarázható, aki éppen a második világháború utáni négy esztendőben állt hercegprímásként a magyar katolikus egyház és annak vezető testülete, a püspöki kar élén. Az újrakiadást indokolja az a tény is, hogy a püspökkari tanácskozások jegyzőkönyvei a XX. századi magyar egyháztörténet legfontosabb forrásainak tekinthetők, értéküket Gergely Jenő — egyetemi óráin és több írásában is — egyenesen a minisztertanácsi jegyzőkönyvekéhez hasonlította. Adriányi Gábor előszava szerint „az itt közölt jegyzőkönyvek nélkül a magyar katolikus egyház 1945 utáni történetét tárgyalatosan és alaposan megírni nem lehet” (9. o.). E második kiadás, amely egy új egyháztörténeti sorozat nyitó kiadványa, nem egyszerű újrányomása az elsőnek, hiszen sor került a dokumentumok kiegészítésére és — a történettudomány igényeinek megfelelően — jegyzetekkel való ellátására is.

A kiadvány szerkesztője — ahogy két évtizeddel ezelőtt is — Beke Margit, az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottságának elnöke, a Prímási Levéltár egykori igazgatója. Beke Margit a téma egyik legautentikusabb kutatójának tekinthető, hiszen nevéhez fűződik a püspökkari tanácskozások 1919 és 1944 közötti jegyzőkönyveinek, illetve Mindszenty József szentbeszédeinek kiadása is.

A kötet a szerkesztő alapos — és az első kiadásánál bővebb — bevezető tanulmányával indul, amely részletesen bemutatja a püspökkari konferenciák sajátosságait és történetét, nemcsak a címben körülhatárolt négy esztendőben, hanem a kezdetektől az 1948-as záró dátumig. Így az olvasó képet kap a — korban már több évszázados hagyománnyal rendelkező — intézmény fejlődéséről csaknem a II. Vatikáni Zsinatig, amely kötelezően előírta a püspökkari konferenciák létrehozását.

A bevezető tanulmányt az 1945 és 1948 közötti püspökkari tanácskozások 24 hiteles és teljes terjedelemben közölt jegyzőkönyve követi. Ezután a függelékben a korszak azon tanácskozásainak dokumentumai találhatók, amelyeknek jegyzőkönyve nem lelhető fel: 1947-ből egy pro memoria, illetve 1948 utolsó három püspökkari konferenciájáról — a kiépülő kommunista diktatúrára jellemző módon — hat állambiztonsági jelentés. Az összesen 28 püspökkari tanácskozás jelzi, hogy a főpapok a tárgyalt időszakban jóval gyakrabban üléseztek, mint a Horthy-korszakban vagy manapság. Nyilvánvalóan a második világháborút követő néhány év kiélezett politikai légkörének tulajdonítható, hogy az 1945 előtt szokásos őszi és tavaszi ülések mellett más időpontban is tanácskozzanak. Különösen kirívó 1948 júniusa, amikor lényegében hetente tartottak rendkívüli ülést, hogy az iskolák államosítására irányuló kormányzati törekvésre késedelem nélkül reagálhassanak.

A közölt dokumentumok segítségével megbízhatóan rekonstruálni lehet, kik vettek részt és miről tárgyaltak a vizsgált időszak püspökkari tanácskozásain. A jegyzőkönyvbe felvett témák sokszínűek: politikai, társadalmi, gazdasági, szociális, kulturális, illetve természetesen a vallás-gyakorlással összefüggő kérdéseket is érintenek. Kirajzolódik a katolikus egyháznak mint a kommunista diktatúra utolsó ellenlábasának küzdelme a társadalom fölötti totális ellenőrzésre törekvő állammal szemben. Az olvasó árnyalt képet kap az 1945 és 1948 közötti püspöki karról, amelynek tagjai még abban az időben szocializálódtak, amikor az állam támogatta a katolikus egyházat, de amelynek már olyan korban kellett döntéseket hozni, ahol egyre nyilvánvalóbbá vált az ateista és antiklerikális kommunizmus kormányzati térnyerése. Jól érzékelhető a tanácskozások két legaktívabb szereplőjének Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érseknek és Czapi Gyula egri érseknek számos esetben eltérő álláspontja a kiélezett helyzetben szükséges tartott lépések megtételéről.

Beke Margit mellett Balogh Margit munkáját is dicséri a 750 tételt meghaladó jegyzetapparátus, amely nélkülözhetetlen segítséget jelent elsősorban a korszakot kevésbé ismerő olvasónak. Ugyancsak Beke Margit érdeme a gazdag, több mint 50 oldalt kitevő mellékletanyag. Ez utóbbiban öt táblázat található: a négy év püspökkari tanácskozásainak idejéről és helyéről, a korszakban az egyházmegyét vezető ordináriusokról, a püspöki kar által a kormány tagjainak, illetve a pápának küldött memorandumokról, a hívek előtt felolvasandó körlevelekről és a sajtó által nyilvánosságra hozott nyilatkozatokról. Az első kiadáshoz képest a mellékletek között helyet kaptak az ordináriusok rövid életrajzai is. A forráskiadványban való eligazodást nagymértékben segíti a rövidítések feloldása, az idegen szavak és kifejezések magyarázata, valamint három mutató (földrajzi név-, személynév-, és tárgymutató). Mai digitális világunkban a keresést még könnyebbé tette volna egy cd-melléklet, amely legalább a jegyzőkönyveket tartalmazza. Remélhetőleg egyszer ennek kiadására is sor kerül.

A forráskiadványt nagy haszonnal forgathatják történészek, egyetemisták és az 1945 utáni egyháztörténet, illetve Mindszenty bíboros személye iránt érdeklődő laikus olvasók, ahogy ezt az első kiadás már bizonyította. Minden szempontból kiváló szakkönyvet vehet kézbe az olvasó: a belső tartalommal együtt jár az igényes kivitelezés: a keménytáblás borító, a jól strukturált oldalaképek és a szép tipográfia. Beke Margit munkája a Katolikus egyház zsinatai és nagygyűlései (1790–2010) OTKA-program keretében megjelenő sorozat első kötete, várjuk a továbbiakat is.

Gianone András

TÖRTÉNETÍRÓI DILEMMÁK, SZEMÉLYES TÖRTÉNETEK ÉS KIHÍVÁSOK

Kovács Kiss Gyöngy szerk.

A történész műhelye.

Komp-Press Kiadó, Korunk, Kolozsvár, 2015. 256 o.

Mi a történész feladata és mi a történetírás helye a tudományok között? Melyek a történész és a történetírás közötti viszony fő meghatározói és hol tart jelenleg a történettudomány? – ezekre és más ezekhez hasonló a kérdésekre keresték a választ a kolozsvári *Korunk* műhelyéhez közel álló magyarországi és erdélyi történészek *A történész műhelye* című, újonnan megjelent kötetben.